QUAN SÁT, THỂ NGHIỆM ĐỜI SỐNG

KẾT QUẢ CẦN ĐẠT

- *Hiểu được vai trò của quan sát, thể nghiệm đời sống đối với việc làm văn.*
- *Biết vận dụng kết quả quan sát và thể nghiệm đời sống để viết bài văn.*

Muốn làm văn hay, không những phải có ý mới, ý hay mà còn phải có tài liệu phong phú : có chuyện để kể, có người để tả, có chất liệu để sử dụng. Bài văn phải cụ thể mới sinh động, hấp dẫn. Muốn thế phải thường xuyên để ý quan sát cuộc sống xung quanh và thể nghiệm cả chính sự sống của bản thân mình nhằm tích luỹ vốn kinh nghiệm, vốn hiểu biết và suy nghĩ về đời sống.

1. Quan sát

Quan sát có nghĩa là xem xét, nhưng không phải xem xét ngẫu hứng và bề ngoài, mà xem xét có mục đích, chăm chú nhằm khám phá, phát hiện những đổi thay, điều ẩn kín mà mắt thường dễ bỏ qua. (Ví dụ như quá trình hoa nở, trăng lên, quả chín ai cũng biết, mà mấy ai thấy rõ diễn biến cụ thể của quá trình ấy ?,... Hoặc như những người ta vẫn gặp hằng ngày, rất quen thuộc, nhưng nếu không biết quan sát, sẽ không chỉ ra được nét tiêu biểu của mỗi người). Ngoài việc sử dụng các giác quan của mình, con người còn cần vận dụng các phương pháp quan sát như xem xét từ gần đến xa, từ ngoài vào trong, hoặc theo dòng thời gian, từ bắt đầu cho đến kết thúc, từ ngày trước đến ngày sau, nhằm nhận ra một điều mới lạ, có ý nghĩa của hiện tượng. Khi quan sát một con người hay một hiện tượng đời sống cũng cần chú ý các biểu hiện lặp đi lặp lại nổi bật. Đó sẽ là những nét đặc trưng đáng chú ý của người ấy và cuộc sống ấy. Đồng thời cũng cần chú ý quan sát trạng thái tĩnh và trạng thái động, quan sát bộ phận và toàn thể, so sánh, đối chiếu, phân tích nguyên nhân và kết quả,... để hiểu sự vật trong các mối quan hệ. Ngoài ra, người ta còn vận dụng liên tưởng, tưởng tượng để cảm nhận hiện tượng một cách đầy đủ. Chỉ những ai thường xuyên quan sát, tích luỹ vốn sống mới có nguồn ý dồi dào để viết văn.

Nhà văn Tô Hoài viết : "Quan sát giỏi phải thấy ra nét chính, thấy được tính riêng, móc được những ngóc ngách của sự việc, của vấn đề. Nhiều khi chỉ chép lại những đặc điểm mà mình cảm nhất, như một câu nói lột tả tính nết, những dáng người và hình bóng, tiếng động, ánh đèn, nét mặt, một trạng thái tư tưởng do mình đã khổ công ngắm, nghe, nghĩ mới bật lên, và khi thấy bật lên thì thích thú, hào hứng" (*Sổ tay viết văn*).

2. Thể nghiệm

Thể nghiệm là một cách tích luỹ vốn sống quan trọng đối với việc làm văn. Thể nghiệm khác quan sát ở chỗ, người quan sát đứng bên ngoài đối tượng được quan sát, còn thể nghiệm đòi hỏi người thể nghiệm chủ động sử dụng giác quan của mình để tìm hiểu sự vật, thâm nhập vào đối tượng (ví dụ : chạm vào lửa để thấy nóng, sờ vào nước đá để biết lạnh,...). Đó là quá trình hoạt động để tự mình cảm nhận thế giới bên ngoài. Người thể nghiệm còn tự đặt mình vào hoàn cảnh nào đó, tưởng tượng mình là người ở trong cuộc để cảm nhận rõ những niềm vui, nỗi đau của người khác. Nhà văn Nga Mác-xim Go-rơ-ki có lần nói : "Nhà sinh học nghiên cứu con cừu không nhất nhiết phải tưởng tượng mình là con cừu, nhưng nhà văn khi miêu tả người keo kiệt, thì không thể không tưởng tượng mình là gã keo kiệt...". Thể nghiệm đem lại tri thức và ấn tượng trực tiếp, cảm tính, chủ quan cho con người. Đó là điều không thể thiếu để viết văn được sâu sắc và sinh động.

LUYỆN TẬP

1. Đọc các đoạn văn và trả lời câu hỏi nêu ở dưới :

Đoạn 1 :

Lão đưa đóm cho tôi...

– Tôi xin cụ...

Và tôi cầm lấy đóm, vo viên một điếu. Tôi rít một hơi xong, thông điếu rồi mới đặt vào lòng lão. Lão bỏ thuốc, nhưng chưa hút vội. Lão cầm lấy đóm, gạt tàn, và bảo :

– Có lẽ tôi bán con chó đấy, ông giáo ạ !

Lão đặt xe điếu, hút. Tôi vừa thở khói, vừa gà gà đôi mắt của người say, nhìn lão, nhìn để làm ra vẻ chú ý đến câu nói của lão đó thôi... Thật ra thì trong lòng tôi rất dửng dưng. Tôi nghe câu ấy đã nhàm rồi...

(Nam Cao – *Lão Hạc*)

Đoạn 2 :

Một trời sao dày như mắt sàng sáng lóng lánh và ướt át. Sương khuya rơi lộp độp nặng trĩu từ trên những tàu lá xuống mặt đất chung quanh nhà vốn đã ướt đẫm sương. Lão Khúng như một cái thân cây khô đầy mấu mắt và vặn vẹo đứng im thin thít giữa mảnh sân một nền vôi trắng toát đang hướng mặt về phía biển, lão cùng ngôi nhà đều đang hướng mặt về phía biển, về hướng cái làng Khơi chôn rau cắt rốn của lão, của tổ tiên lão ở dưới ấy. Về hướng ấy, chân trời như thấp hẳn xuống và nhoè nhoẹt trong sương luôn luôn như dội tới hai bên lỗ tai đầy thính nhạy như lỗ tai loài vật của lão những tiếng rì rào, rì rầm của sóng biển, của đất đai quê nhà và mồ mả cha ông. Cũng chả biết đó là những âm thanh có thực, lão đã nghe thấy thực hoặc chỉ là do lão đã từng nghe thấy từ đời tám hoánh nào, từ khi còn nằm trong bụng mẹ...

(Nguyễn Minh Châu – *Phiên chợ Giát*)

Câu hỏi

a) Hãy cho biết trong *đoạn 1* nhà văn Nam Cao đã thể hiện sự quan sát về cách thức hút thuốc lào của nhân vật như thế nào.

b) Hãy phân tích để thấy trong *đoạn 2* nhà văn Nguyễn Minh Châu đã *quan sát, thể nghiệm* cảnh trời khuya và tâm trạng nhân vật như thế nào.

c) Cho biết vì sao trong tác phẩm văn học sự *quan sát* và *thể nghiệm* của nhà văn thường không tách rời nhau ?

2. Tập phát biểu hoặc viết đoạn văn ngắn theo một trong các yêu cầu sau :

a) Quan sát, miêu tả cảnh mặt trời mọc và nêu lên ý nghĩ của mình (chú ý phương pháp quan sát trực tiếp, gián tiếp, trong không gian hoặc theo thời gian,...).

b) Quan sát, thể nghiệm cảnh người thân làm việc (ví dụ : mẹ đi chợ hoặc đi làm) và nêu lên suy nghĩ của mình (chú ý phương pháp quan sát, thể nghiệm).

c) Quan sát, thể nghiệm cảnh làm việc chân tay nặng nhọc (ví dụ : nông dân làm việc ngoài đồng, bộ đội luyện tập) hoặc cảnh học sinh vui chơi trong sân trường và nêu suy nghĩ, cảm tưởng của mình.